

УДК [504:37]:7.012

ПРОБЛЕМА ВІДБОРУ ЗМІСТУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ДИЗАЙНЕРА

В.Ф.Прусак

***Анотація.** У статті висвітлюються теоретичні положення щодо обґрунтування принципів та критеріїв відбору змісту екологічної підготовки майбутнього дизайнера. Визначені доцільні групи якостей фахівця з дизайну та напрями змісту знань, які має набутти майбутній дизайнер.*

***Ключові слова:** зміст освіти, принципи відбору, критерії відбору, зміст знань, екологічні знання.*

***Аннотация.** В статье освещены теоретические положения обоснования принципов и критериев отбора содержания экологической подготовки будущего дизайнера. Определены целесообразные группы качеств специалиста с дизайна и направления содержания знаний, которые должен получить будущий дизайнер.*

***Ключевые слова:** содержание образования, принципы отбора, критерии отбора, содержание знаний, экологические знания.*

***Summary.** The article explores the theoretical principles of the foundation of rules and criteria for selection the environmental preparation content of future designer. The expedient group of qualities of the specialists in design and content areas of knowledge, which future designer has to occupy, are also determined.*

***Keywords:** content of education, principles of selection, selection criteria, content of knowledge, environmental knowledge.*

Постановка та актуальність проблеми. На Україні природні ресурси та механізми регулювання основ життя вкрай деградовані і не здатні підтримувати ефективний процес соціально-економічного розвитку. Впровадження принципів сталого розвитку сприятиме досягнення такого рівня організації виробництва, при якому встановляться відповідність екологічним вимогам і нормативам, буде зліквідовано вплив екодеструктивних чинників на всіх стадіях життєвого циклу товарів і послуг.

Проектно-художня діяльність також набуває нових рис, що відображають екологічну свідомість. Архітектура та дизайн – це активне використання досягнень техніки та науки задля творення технократичної естетики, основною ідеєю якої є пропаганда протиставлення досягнень людського розуму і природи. З цієї точки зору з'явилася необхідність виділити в окремий напрямок дизайну середовища екологічний дизайн, який вирішує проблему сприятливого впливу на людину проєктованого середовища [3]. Екологічний дизайн є вираження нового світогляду людства, що шукає виходу із порушених взаємозв'язків із природним довкіллям. У розвитку проєктної культури екологічний фактор набуває все більшого значення і стає однією з ключових умов формування гармонійного предметно-просторового середовища.

Безперечно, мова повинна йти “не про звичайне накопичення екологічних знань, адже самих знань не достатньо для їх безпосереднього перетворення у норму поведінки, установку, особистісну позицію, що загалом визначають спрямованість вчинків. Отже, необхідно створити таку систему екологічних знань, умінь і навичок, набуття якої зробить їх “професійно, а відповідно, ціннісно значимою” [4, с.92]. Відбір змісту професійної підготовки майбутніх дизайнерів необхідно проводити “на основі принципів: гуманізації, гуманітаризації, фундаменталізації, неперервності, відкритості дизайн-освіти, наступності змісту, випереджувального підходу, єдності теорії та практики в художньому розвитку особистості, індивідуалізації та диференціації процесу художньої діяльності, інтеграції науки, мистецтва і виробництва, екологізації, естетизації освіти, єдності навчання і виховання тощо” [11, с. 14]. Водночас, проблема відбору змісту екологічної підготовки майбутнього дизайнера не знайшла достатнього висвітлення у психолого-педагогічній літературі.

Аналіз останніх досліджень з зазначеної проблеми. Предметом уваги науковців були екологічні знання (В.І.Гінецинський, С.У.Гончаренко, Л.Я.Зоріна, В.В.Краєвський, В.С.Ледньов, Л.Б.Лук'янова, А.В.Матвійчук, М.М.Скаткін, А.М.Сохор та ін.) Проблемам змісту дизайн-освіти присвячено низку досліджень (О.Я.Боднар, О.В.Бойчук, В.Я.Даниленко, О.І.Генесаретський, М.В.Кулішов, Е.Н.Лазарєв, О.М.Максимова-Кулішова, О.В.Трошкін, О.О.Фурса, А.А.Чебикін, та ін.).

Мета статті – обґрунтування принципів та критеріїв відбору змісту екологічної підготовки майбутнього дизайнера.

Виклад основного матеріалу. Вчені наголошують на існуванні двох великих груп знання: донауковій та позаннауковій, а також науковій й утвореній завдяки трансформації суто наукового знання у прикладне. До першої групи відносять: донаукове емпіричне знання й технічний досвід, які обслуговували практику задовго до виникнення науки, а також сучасні форми достовірного ненаукового знання (повсякденне, життєвий досвід, суспільно вироблені й практично відшліфовані надзагальні твердження й упередження здорового глузду, приписи народної мудрості). До другої – наукове знання, орієнтоване на практичне застосування, а також сукупність знань, отриманих завдяки „приспосованню” здобутків неприкладної науки до розв'язання практичних завдань [7]. На загальнонауковому рівні екологічні знання, як і знання інших наук, характеризуються наявністю двох рівнів пізнання – теоретичного та емпіричного. Теоретичний рівень знань характеризує сутність об'єкта. Цей процес відбувається у вигляді теорії як достовірне, систематизоване, узагальнене знання, що розкриває зміст і сутність екологічних процесів, явищ, закономірностей та висвітлює взаємозв'язки між ними. На емпіричному рівні знання набуваються у процесі спостереження, експерименту, порівняння, співставлення.

Поняття „екологічне знання” є достатньо вживаним в сучасній науковій літературі, проте чітке визначення його змісту практично відсутнє [9, с.9]. Таке явище пояснюється відсутністю загальноприйнятого визначення поняття „знання” як такого у спеціальній літературі. Ми поділяємо точку зору дослідника, відповідно до якої узагальнення підходів щодо розвитку поняття „екологічне знання” дозволяє розглядати його як сукупність різних родів знання: з одного боку, як результат екологічної практики людства, або донаукове знання, що формувалося протягом усього існування людства; з іншого, – як наукове екологічне знання. Екологічні знання першого напряму поступово нагромаджувалися людиною у ході всієї практично-перетворювальної, пізнавальної діяльності й на них вона спиралася у процесі „матеріально-практичної діяльності, починаючи від цілепокладання й добору засобів впливу на предмет практичної діяльності й закінчуючи самою практичною діяльністю та її результатами” [5, с.70]. Отже, виникненню наукового екологічного знання передувало накопичення

сукупності практичних екологічних знань, котрі використовувалися на практиці, й водночас здобувалися і нагромаджувалося також у процесі практичної діяльності.

А.В.Матвійчук пропонує власне визначення поняття екологічного знання, в якому намагається задекларувати певний баланс між різнорідними типами знання, що входять до структури екознання і визначає його як результат пізнавальної діяльності людини (або просто життєдіяльності індивіда), як реакцію суб'єкта пізнання на довкілля, як форму здатності цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім середовищем, деяку модель поведінки у навколишньому світі [9, с.19]. Отже, особливого сенсу набуває позиція, що екологічні знання є основою для розвитку почуття спорідненості з природою, формування моральних якостей особистості, здатності мислити масштабно й передбачати можливі наслідки діяльності людини на навколишнє середовище, здоров'я, спосіб життя людини. Вони також є чинником розвитку здатностей використовувати екологічні принципи в усіх галузях людської діяльності в інтересах розумного розвитку суспільства і виховання моральності.

Останнім часом набула поширення точка зору, за якою екологічні знання трактуються як „знання для виживання людства”, а окремі вчені визначають провідним результатом екологічних досліджень виокремлення „упереджувального знання”, яке характеризується п'ятьма факторами [2, с.189]: здатність суспільства усвідомлено сприймати екологічну аргументацію, що детермінується освітнім рівнем населення; ціннісні орієнтації, що панують нині у суспільстві. Вони визначають наш погляд і сприйнятливність до наукового знання, ступінь довіри до різних джерел інформації та готовність дотримуватися рекомендацій державних інституцій. Такі орієнтації формуються найдовше і менше всього здатні змінюватися під тиском різних обставин; усвідомлення „ціни” нехтування упереджувальними знаннями і визначення „суб'єкту”, який має заплатити за це відповідну ціну; визначення витрат на реалізацію заходів, що впливають із упереджувального знання; якість аргументації, що залежить від рівня відповідних наукових розробок, а також засобу презентації їх результатів суспільству.

Отже, важливою ознакою екологічного знання є його сучасність, й виникає необхідність якомога скорішого залучення в освітянський простір сучасних досягнень науки як у галузі екології, так і, враховуючи міждисциплінарні засади екології, досягнення багатьох інших наук. Зокрема, мають місце випадки, коли наукові закони й теорії залучаються до навчальних програм через доволі тривалий термін після їх оприлюднення, висвітленню окремих наукових фактів іноді передує термін 10-25 років. Для екологічного знання такі терміни його упровадження у навчально-виховний процес, з урахуванням реалій сьогодення, є абсолютно неприйнятними.

Дизайнер відповідно до фундаментальної і спеціальної підготовки може виконувати наступні види професійної діяльності: аналітичну; проектну; експериментально-дослідницьку; виробничо-управлінську.

Фахівець відповідає наступним вимогам: знайомий з основними вченнями в області гуманітарних і соціально-економічних наук, здатний науково аналізувати соціально-значущі проблеми і процеси, уміє використовувати методи цих наук в різних видах професійної і соціальної діяльності; знає етичні і правові норми, регулюючі стосунки людини до людини, суспільства, навколишнього середовища, уміє їх враховувати при розробці проектів; має цілісне уявлення про процеси і явища, що відбуваються в природі, розуміє можливості сучасних наукових методів пізнання і володіє ними на рівні, необхідному для вирішення завдань, що мають природничонауковий зміст і професійних функцій, що виникають при виконанні; здатний продовжити навчання і вести професійну діяльність в іншомовному середовищі; має наукове уявлення про здоровий спосіб життя, володіє уміннями і навичками фізичного самоудосконалення; володіє культурою мислення, знає його загальні закони, здатний в письмовій і усній мові правильно і логічно оформити його результати; уміє на науковій основі організувати свою працю, володіє комп'ютерними методами збирання, зберігання і обробки (редагування) інформації, вживаними у сфері професійної діяльності; здатний в умовах розвитку науки, культури і соціальної практики, що змінюється, до переоцінки накопиченого досвіду, аналізу своїх можливостей; уміє набувати нових знань, використовуючи сучасні інформаційні освітні технології; розуміє суть і соціальну значущість своєї майбутньої професії, основні проблеми дисциплін, що визначають конкретну область його діяльності; бачить їх взаємозв'язок в цілісній системі знань; здатний знаходити нестандартні вирішення типових завдань або уміє вирішувати нестандартні завдання; здібний до проектної діяльності в професійній сфері на основі системного підходу, уміє будувати і використовувати моделі для опису та прогнозування різних явищ, здійснювати їх якісний і кількісний аналіз; здатний поставити мету та сформулювати завдання, пов'язані з реалізацією професійних функцій, уміє використовувати для їх вирішення методи вивчених ним наук; готовий до кооперації з колегами по роботі в колективі, знайомий з методами управління, уміє організувати роботу виконавців,

знаходити і ухвалювати управлінські рішення в умовах суперечливих вимог; методично і психологічно готовий до зміни виду і характеру своєї професійної діяльності і до роботи над міждисциплінарними проектами.

На думку С.Гончаренка, основні принципи відбору знань із різних галузей і видів діяльності – це передусім: значення знань і дій для широкої сфери практики і розуміння значущих явищ дійсності на доступному для віку рівні, відповідність знань і дій функціям виховувального навчання; неможливість виконання цих функцій іншими засобами; універсальність значення навчального матеріалу для загальної освіти; необхідність знань для досягнення цілісності змісту згідно з метою навчання; відображення у зв'язку з основами наук методологічних знань; важливість знань для формування доступних узагальнених світоглядних поглядів, розкриття міждисциплінарних знань і дій, використовуючи включення матеріалу для вироблення загального уявлення про глобальні проблеми людства, мінімізація всього змісту, надання йому бажаної ціннісної орієнтації (спрямування); врахування ступеня масової доступності знань, дій і відносин [1, с. 103-104].

У дидактиці виділяють дві групи принципів відбору освіти: загальнометодологічні і спеціальні. Загальнометодологічні принципи передбачають загальноосвітній характер навчального матеріалу, гуманістичну спрямованість його змісту, зв'язок із життям, системотвірний характер навчального матеріалу, інтегративність курсів, розвивальний характер навчального матеріалу, взаємозумовленість та взаємообумовленість суміжних предметів, естетичні аспекти освіти тощо. Серед спеціальних принципів формування змісту освіти виділяють такі принципи формування змісту навчальних дисциплін: відповідність навчального матеріалу рівню розвитку сучасної науки, принцип політехнізму, принцип єдності і протилежності логіки науки та навчальної дисципліни.

Принципи відбору змісту освіти включають, зокрема, відомості, які вводять студентів у логічну модель науки за ступенем практичної цінності. Важливими є науковість, зв'язок теорії з практикою, доступність, єдність навчання та виховання, інтегральність і системність змісту освіти тощо. До принципів відбору змісту освіти відносять також принципи диференційованої організованості, інформаційної ємності, соціальної ефективності, діагностичної прогностичності. Важливими, окрім перерахованих вище, є принципи концентризму та модульний принцип відбору змісту навчання. Однак вони стосуються в основному загальної освіти. Водночас в останні роки розвиваються ідеї інноваційної, відкритої освіти, серед яких принцип фундаменталізації її змісту займає чільне місце.

Наприклад, для чіткого відбору елементів конструювання змісту освіти майбутніх дизайнерів можна спиратися на такі критерії: відповідність змісту професійної підготовки загальним дидактичним принципам навчання; відповідність змісту освіти провідним функціям майбутньої професійної діяльності дизайнера; професійна спрямованість змісту загальнохудожньої підготовки відповідно до характеру майбутньої професійної діяльності; культурологічна спрямованість змісту навчання для формування світогляду студентів; міжпредметна і внутрішньопредметна інтеграція змісту навчання; оптимальне використання комп'ютерних технологій; реалізація творчого характеру діяльності студентів; відповідність сучасному дизайну з урахуванням його перспективного розвитку; відповідність змісту міжнародним стандартам освіти.

Принципи мають загальний характер, а для підготовки фахівця певної галузі знань необхідні свої специфічні критерії, тому потрібно сформулювати більш конкретні положення – критерії відбору змісту освіти: значущість навчального матеріалу для освіти; включення суттєвого, основного і результатів прогнозу науки і техніки, культури тощо; специфіка розчленованого та розподіленого між навчальними дисциплінами матеріалу з огляду на систематизацію наукових знань та їхню дидактичну інтерпретацію; соціальні, дидактичні та методичні можливості реалізації навчального матеріалу в процесі викладання та учіння; психолого-педагогічна детермінованість закономірностями розвитку особистості та закономірностями соціального розвитку. Загальнодидактична система критеріїв відбору змісту освіти орієнтовно відображає такі характеристики: цілісне відображення завдань творчо, самостійно мислячої людини; науковість і практична значущість навчального матеріалу; відповідність складності змісту навчального матеріалу реальним навчальним можливостям; відповідність обсягу змісту виділеному часові; врахування міжнародного досвіду побудови навчальних програм; відповідність наявної навчально-методичної і матеріальної бази тощо.

За останнє десятиріччя у різних вищих навчальних закладах України відбувся інтенсивний розвиток професійної освіти студентів за спеціальністю „Дизайн”. У зв'язку з цим, постає проблема забезпечення на відповідному рівні якості підготовки фахівців у ВНЗ гуманітарного, технічного, технологічного та художнього профілів. Складність полягає у приведенні їх до єдиних стандартів, вимог. До прикладу у мистецьких школах, відчувається недостатність технічних дисциплін, які формують дизайнерське мислення. Щоб займатись професійно дизайном випускникам цих закладів

необхідно доповнювати свою підготовку тими знаннями, яких вимагає виробництво. Галузеві, технічні заклади освіти переважно забезпечені кваліфікованими педагогами. Тут накопичено досвід співпраці з підприємствами своїх галузей щодо практичного навчання й експериментування. Практика дизайнерської спеціалізації, зумовлює необхідність оптимізації кількості і обсягу технічних дисциплін, оскільки становлення дизайнера передусім забезпечує синтез гуманітарних, фундаментальних і професійно-орієнтованих предметів. При цьому пріоритетними є дисципліни образотворчого циклу: рисунок, живопис, композицію, формотворення, пластична анатомія, кольорознавство, скульптура, проектування, моделювання та ін., які виховують естетичне сприйняття предметного світу, розвивають образне мислення, творчу ініціативу майбутнього фахівця-дизайнера. Зазначимо, що важливою умовою опанування професією дизайнера, є розвиток зображальних навичок особистості. Така проблема в художніх навчальних закладах менше виявляється, оскільки тут вимоги до образотворчих вмій значно вищі [10, с. 14].

Система навчальних дисциплін з підготовки дизайнерів спрямована на формування фахових знань, умінь і творчих здібностей, необхідних для професійної діяльності. З усієї множини якостей фахівця з дизайну доцільно виділити три групи: якості, що визначають загальнокультурний рівень і світогляд, професійні якості та творчий потенціал. Множина якостей, що визначають *загальнокультурний рівень і світогляд*, включає складові духовної культури особи, громадські якості, інтелект, суспільну позицію (у тому числі до проблем екології), культуру поведінки і мови, здатність до самовдосконалення, а також ряд особистих якостей: порядність, працелюбність, наполегливість у досягненні мети, принциповість тощо. *Професійні якості* фахівця характеризують його знання й уміння досягати виробничих цілей з мінімальними можливими затратами часу, а також екологічно несприятливими наслідками. Професіоналізм має ґрунтуватися на відповідній фундаментальній підготовці, системному мисленні, ефективних методах обґрунтування рішень і вибору стратегій, організаційних здібностях. *Творчий потенціал* фахівця характеризується його здатністю до синтезу нових знань, ефективного вирішення нетипових завдань, узагальнення досвіду і новаторства.

Перетин перелічених множин якостей включає якості, що характеризують культуру професійної творчості: рівень цілей, володіння методологією творчості для вирішення виробничих завдань, системність мислення, творча і професійна інтуїція. Ця група якостей орієнтує професійну творчість на загальнолюдські якості, що має велике значення у сфері сталого розвитку суспільства [6, с. 36-37].

Розуміння значення дизайну для суспільства і продуктивна діяльність у цій сфері неможлива без знань з історії дизайну, його всеохоплюючих спеціалізацій. Вивчення дисципліни „Історія дизайну” загалом та конкретної спеціалізації зокрема (інтер'єру, меблів, одягу і ін.) озброює студента професійними знаннями, необхідними для роботи в усіх стильових напрямках минулого і сучасного, що в майбутньому надасть йому можливість зайняти гідне місце на ринку праці. Дослідження взаємозалежності формування фахових знань майбутніх дизайнерів і інформаційної бази навчальних дисциплін є актуальним не тільки з погляду педагогічної діяльності, воно має загальнолюдське культурно-інформаційне значення. Практика ознайомлення студентів із змістом навчальної дисципліни свідчить, що до осмислення і розуміння культурних коренів, до усвідомленої професійної діяльності студента слід підводити поступово, через демонстрацію поетапної зміни наукової, культурної і проектної діяльності. Це і повинно сприяти формуванню фахових знань і загальної професійної культури майбутніх дизайнерів [8].

Зміст знань, які має набути майбутній дизайнер поєднує наступні напрями: загальнотеоретичний; загально-художній; технологічний і інженерно-технічний; організаційно-технічний. Відповідно до вимог часу, навчальний заклад має постійно модернізувати зміст навчання. Але в цьому випадку виникає суперечність між нормативною професіографічною моделлю спеціаліста і реальною практикою, між теорією та методологією дизайнерської освіти і діяльності. Ця проблема особливо актуальна саме для професії дизайнера з двох причин, з одного боку – в силу її новизни і „безпрототипності”, а з іншого – надзвичайної широти охоплення дійсності, з якою вона має справу, і специфічного зв'язку з самими основами цієї дійсності (історичними, культурними, соціальними, екологічними та ін.) [10, с. 17, 19].

Висновки. Наше дослідження ґрунтується на положенні щодо провідної ролі системи неперервної екологічної підготовки дизайнера в усвідомленні проблем розвитку й раціонального використання природного середовища, яка містить нові екологічні знання про довкілля, формує нові ціннісні орієнтації у ставленні до навколишнього середовища, використовує нові педагогічні технології, обґрунтовує нові норми поведінки особистості у процесі фахової діяльності та у повсякденному житті. Екологічні знання не лише пояснюють, висвітлюють, обґрунтовують сучасні аспекти дійсності, але й покликані виконувати етичні, естетичні, установчі функції в усіх видах людської діяльності.

Література

1. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація / С.У. Гончаренко // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К.: Віпол, 2000. – С. 81-107.
2. Данилов-Данильян В.И., Лосев К.С. Глобальный экологический вызов XXI века / В.И. Данилов-Данильян, К.С. Лосев // Практична філософія. – 2001. – № 2. – С. 175-197.
3. Дизайн і ергономіка. Терміни та визначення. Державний стандарт України 3899-99 – К.:Держстандарт, 1999. – 32 с.
4. Ефимова Е.И. Методические основы становления экологической культуры / Ефимова Е.И. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 2000. – 260 с.
5. Кисельов М.М. Національне буття серед екологічних реалій / М.М. Кисельов, Ф.М. Канак. – К.: Тандем, 2000. – 320 с.
6. Лігоцький А.О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем. – К.: Техніка, 1997. – 210 с.
7. Лук'янова Л.Б. Теорія і практика екологічної освіти у професійно-технічних навчальних закладах: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Лариса Борисівна Лук'янова. – К., 2006. – 669 с.
8. Максимова-Кулішова О.М. Взаємозалежність формування фахових знань майбутніх дизайнерів інтер'єру і інформаційної бази навчальної дисципліни „Історія дизайну інтер'єру і меблів”/ О.М. Максимова-Кулішова, М.В. Кулішов – Вісник Черкаського університету Серія „Педагогічні науки” Вип. 124, 2008. – с. 16-20.
9. Матвійчук А.В. Екологічне знання та стиль мислення сучасної науки. Монографія / А.В.Матвійчук – Рівне: Ліста-М, 2002. – 147 с.
10. Прусак В.Ф. Організаційно-педагогічна система підготовки майбутніх дизайнерів: Методичні рекомендації. – Львів: НЛТУ України, 2005. – 22 с.
11. Фурса О.О. Організаційно-педагогічні засади навчально-виховного процесу у мистецькому коледжі: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / О.О. Фурса – К., 2005. – 21 с.